MAIŠIAGALOS PILIAKALNIO TYRINĖJIMAI 1971 M.

REGINA KULIKAUSKIENĖ

Maišiagalos piliakalnis yra 28 km į šiaurės vakarus nuo Vilniaus, Maišiagalos miestelio pakraštyje. Jis įrengtas aukštoje kalvoje, kurios pietinėje ir pietrytinėje pusėje teka nedidelis Dūkštos upelis. Kalva iškilusi žemoje ir pelkėtoje vietoje, kuri sumaniai buvo išnaudota piliai įrengti. Terenas čia nelygus, todėl piliakalnio šlaitai nevienodo aukščio. Ypač jis aukštas pietrytinėje ir rytinėje pusėje; čia jo statūs šlaitai siekia iki 20 m aukščio. Daug žemesni šlaitai yra vakarinėje pusėje.

Piliakalnis priklauso prie pačių vėlyvųjų piliakalnių tipų. Tai matyti jau iš išorinių žymių. Jojo aikštelė lygi, ovalinės formos, 60×80 m dydžio, be jokių įtvirtinimų iš žemės. Įtvirtinimai buvo įrengti apačioje, piliakalnio papėdėje. Piliakalnį juosia didžiulis, vietomis 3—5 m gylio griovys ir už jo tokio pat aukščio pylimas. Griovys pilies egzistavimo metu buvęs sujungtas su minėtu Dūkštos upeliu, iš kurio buvo užpildomas vandeniu. Tuo būdu aikštelėje įrengta pilis buvusi vandens izoliuota iš visų pusių. Už griovio ir pylimo, šiaurinėje pusėje, būta didžiulio piešpilio, apjuosto taip pat galingu pylimu.

Piliakalnis labai apardytas, visą piliakalnio aikštelę skersai šiaurės vakarų—pietryčių kryptimi kerta didžiulis 45,5 m ilgio griovys, kurio gylis svyruoja nuo 2,3 iki 3 m. Vidutinis griovio plotis viršuje 10—11 m, apačioje — 2,5—4 m. Pietinėje aikštelės dalyje statmenai šiam grioviui iškastas mažesnis, apie 1,5 m gylio, griovys, o už jo, pietvakarinėje aikštelės dalyje, iškastas dar vienas 19 m ilgio, 1,7 m gylio ir 7,5 m pločio griovys. Likusioje aikštelės dalyje matyti kelių didesnių ir mažesnių iškastų duobių žymės. Išmestos iš griovių bei duobių žemės ilgainiui susigulėjo, sudarydamos neaukštus kauburius. Labai apardytas piliakalnį ir priešpilį juosęs pylimas.

Piliakalnio tyrinėjimai pradėti ryšium su Kultūros ministerijos Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos priimtu nutarimu sutvarkyti Maišiagalos piliakalnį ir jo aplinką. Tyrinėjimus vykdė LTSR MA Istorijos institutas.

1971 m. vasarą tyrinėta išimtinai piliakalnio aikštelė. Buvo tirti trys plotai apie 200 m^2 bendros apimties. I plotas buvo kasamas pietinėje aikštelės dalyje, kur ji labiausiai suardyta minėtų griovių; II plotas kirto šiaurės rytinėje aikštelės dalyje esantį kauburį ir pagrindinį griovį, o III plotas apėmė mažiausiai suardytą aikštelės dalį šiaurės vakarinėje pusėje.

I plote viršutiniai sluoksniai buvo visai suardyti. Tačiau iškasinėtų griovių, kurių dalį apėmė I plotas, apačioje aptikta nesuardyto kultūrinio sluoksnio likučių. Jame buvo atidengtos kažkokio sudegusio pastato liekanos. Jas sudarė stambūs suanglėję rąstai, suvirtę įvairiomis kryptimis. Kai kurie jų buvo atidengti bemaž statmenoje padėtyje. Atskirų rąstų ilgis siekė 2,25 m, o storis — 0,23 m. Tarp jų daug apdegusio tinko gabalų ir pavienių akmenų. Tankesnis stambių akmenų grindinys atidengtas 1,2 m. gylyje nuo didžiojo griovio dugno.

Tarp suanglėjusių rąstų aptikta apie 40 l apanglėjusių grūdų. Biolog. m. dr. E. Šimkūnaitė nustatė, jog jų tarpe yra dvi rūšys rugių, dvi rūšys kviečių, dvi rūšys žirnių, miežių, pupų, vikių, grikių, soros, net kanapės ir aguonos grūdų. Vyrauja rugiai ir žirniai. Iš piktžolių buvo surasta dirvinio vijoklio (*Convulvulus* arvensis L.) ir paprastojo kežio (*Spergula* arvensis L.) sėklos. Įdomu, kad šios piktžolės aptinkamos tik senose gerai įdirbtose sukultūrintose dirvose. Grūdai laikyti mediniuose induose, kurių apdegusios ir suanglėjusios dalys išliko drauge su grūdais. Rasta nemaža molinių puodų šukių ir vienas beveik sveikas puodelis. Vyrauja žiesti puodai, puošti banguotiniu raštu. Dviem atvejais puodų dugnai ženklinti saulę simbolizuojančiu ženklu.

Iš kitų radinių, rastų I plote, minėtini tokie geležiniai dirbiniai, kaip kilpa, sklendė, raktas, kastuvo apkaustas bei piautuvas nulaužta viršūne. Pastarasis rastas teritorijoje už pastato ribų. Radiniai rodo, jog čia būta patalpos, skirtos atsargų laikymui. Šiuo metu jos atidengta 20 m^2, kita dalis liko dar neištirta.

Skyrium minėtinas retesnis radinys, pirmasis toks Lietuvos archeologinėje medžiagoje, aptiktas, tiesa, I ploto viršutiniuose permaišytuose žemės sluoksniuose, — žalvarinis enkolpionas. Tai iš dviejų pusių sudėtas kryželis su specialiai palikta viduryje tuštuma relikvijoms laikyti. Jo dydis 4×6,5 cm (pav.4). Tokie enkolpionai ypač plačiai vartoti Bizantijoje ir Rusijoje ankstyvaisiais viduramžiais. Šis enkolpionas į Lietuvą bus patekęs iš Kijevo sričių. Visiškai analogiškas enkolpionas rastas Ukrainoje, piliakalnyje Kniažaja Gora. Maišiagaloje rastasis datuotinas XIII amž. pabaiga — XIV amž. pradžia.

II ploto pagrindinis tikslas buvo gauti šiaurės rytinėje aikštelės dalyje esančio kauburio ir didžiojo griovio skersinį piūvį. Padarytas piūvis išaiškino, jog šis žemės kauburys yra susidaręs iš išmestų žemių, kasant skersai aikštelę griovį. Labai ryškiai išsiskyrė senosios velėnos sluoksnelis ir virš jo molinga iš griovio išmesta žemė. Sprendžiant iš spėjusio užaugti ant šio kauburio

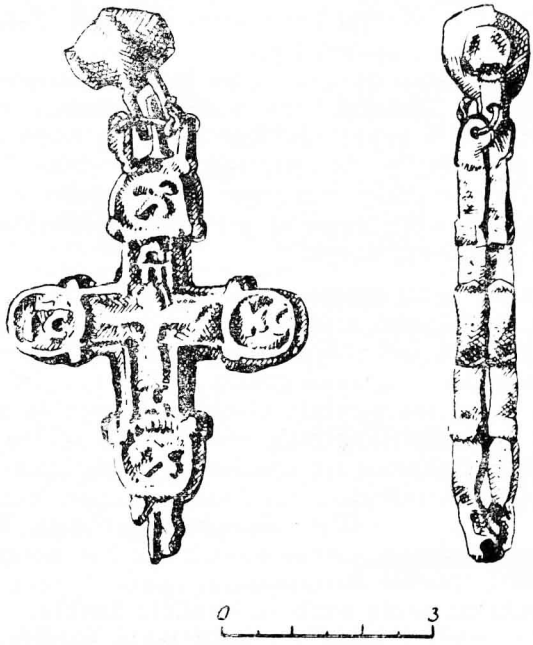

4 pav. Kryželis-enkolpionas

medžio, griovys kastas praėjusio šimtmečio pabaigoje. Jokių kultūrinio sluoksnio liekanų neaptikta, nesurasta ir radinių.

Labai vertingų radinių davė **III plotas.** Čia kultūrinis sluoksnis buvo nesuardytas. Jis aptiktas tuoj po velėna. Tik rytinėje tiriamojo ploto pusėje kultūrinio sluoksnio būta giliau, nes jį dengė iš minėto griovio išmestos žemės. Šiame plote pavyko atidengti sudegusio ūkinio pastato liekanas. Apie čia praėjusį didelį gaisrą kalba ne tik suanglėję rąstai, bet ir nuo karščio suskeldėję akmenys, kurie dengė didelę tiriamojo ploto dalį. Čia aptikta labai retų su žemdirbyste susijusių radinių. Antai prie vienos akmenų krūvos gulėjo trys geležiniai noragai ir kaplys. Du noragai buvo suvaryti vienas į kitą. Kitoje vietoje, po nuo karščio suskeldėjusiais akmenimis, vienoje krūvoje buvo atidengti trys dalgiai ir keturi piautuvai. Šie radiniai aiškiai paliesti ugnies.

Iš radinių padėties galima spręsti, jog čia būta kažkokio sandėlio. Surasta jame ir suanglėjusių grūdų liekanų. Grūdų sudėtis analogiška rastiesiems I plote. Čia jie gulėjo, išsibarstę nedide-

liuose ploteliuose. Surastos šukės priklauso išimtinai žiestiems puodams, puoštiems arba banguotiniu raštu, arba įkypai išdėstytais lapeliais petelių srityje. Aptikta ir juodos spalvos šukių, priklausiusių greičiausiai ąsočiams su gražiai profiliuotu kakliuku.

Iš kitų radinių minėtina žalvarinės skardos apskrita smarkiai apdegusi segė, gulėjusi tarp visai subyrėjusių nuo karščio akmenų ir perdegusio molio. Greičiausiai toje patalpoje kabėjo koks drabužis, susegtas šia sege. Drabužis, suprantama, sudegė, o apdegusi segė išliko iki mūsų dienų. Tai labai vertingas radinys šio kultūrinio sluoksnio datavimui. Šitokios segės gana dažnos XIV—XVI a. kapinynuose.

Tiriant III plotą, buvo atidengta labai daug plūkto apdegusio molio, ėjusio ištisa juosta pačiu vakariniu aikštelės pakraščiu. Matyt, aikštelėje stovėjusi pilis buvo apjuosta medine moliu plūkta gynybine siena, kuri bus sudegusi drauge su šioje aikštelės dalyje tirtu ūkiniu pastatu.

Galimas daiktas, kad šias sudegusio pastato liekanas reikėtų siedinti su XVI amžiaus antroje pusėje buvusiu dideliu gaisru, sunaikinusiu visą Maišiagalos miestelį ir pilį. Greičiausiai po šio gaisro pilis nebuvo daugiau atstatyta. Tai patvirtina ir tirto kultūrinio sluoksnio padėtis III plote. Tuo tarpu I plote aptiktos sudegusio pastato liekanos, sprendžiant pagal kultūrinio sluoksnio stratigrafiją, ištirtas augalines liekanas ir jame aptiktus radinius, galėtų priklausyti XIII—XIV amžiui, juo labiau, kad iš rašytinių šaltinių žinome, jog Maišiagalos pilis XIV amž. antroje pusėje ne kartą buvo kryžiuočių užpulta ir sudeginta. Tuo būdu, tyrinėtų plotų chronologiniai rėmai — XIII—XVI amžiai.

Tyrinėjimai dar tik pradėti, todėl kokių platesnių išvadų negalima daryti, ypač sinchronizuojant rašytinių šaltinių minimus įvykius su gaisrų liekanomis, atidengtomis piliakalnyje. Tačiau 1971 m. čia aptiktieji radiniai jau dabar davė naujų ir vertingų duomenų išsamesniam lietuvių medžiaginės kultūros vaizdui susidaryti. Ypač tai liečia žemdirbystės istorijos tyrinėjimų sritį.

II. PILKAPIAI IR SENKAPIAI

PAJUOSČIO PILKAPIŲ (PANEVĖŽIO RAJ.) TYRINĖJIMAI 1971 M.

MYKOLAS MICHELBERTAS

Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto TSRS istorijos katedros archeologinė ekspedicija 1971 m. birželio 25 — liepos 21 dienomis tyrinėjo Pajuosčio pilkapyną, Panevėžio raj. Pajuosčio